

Лекція 14

Тема 4.5. Приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР.

План

1. Державно-правовий лад західноукраїнських земель у 20-30 х роках ХХ ст.
2. Початок Другої світової війни і заходи СРСР по забезпеченню своїх інтересів.
3. Вступ радянських військ на територію Східної Галичини, Північної Буковини і Бессарабії.
4. Радянське будівництво в західноукраїнських землях.

Література:

1. Історія держави і права України /За ред. А. С. Чайковського. – К.: Юрінком Інтер 2006, лекція 15
2. Заруба В. М. Історія держави і права України - К.: Істина 2006, 9.1, 9.2
3. Іванов В. М. Історія держави і права України. К.: 2003, частина II, 12.1

Електронні підручники:

- 1.<http://www.rulit.me/books/istoriya-derzhavi-i-prava-ukraini-pidruchnik-download-free-404489.html>
- 2.<http://www.rulit.me/books/istoriya-derzhavi-i-prava-ukraini-pidruchnik-read-404489-348.html>
- 3.<http://westudents.com.ua/knigi/417-storya-derjavi-prava-ukrani-muzichenko-pp.html>
- 4.<http://westudents.com.ua/knigi/419-storya-derjavi-ta-prava-ukrani-trofanchuk-g.html>

-1-

Як відомо, за Ризьким миром **18 березня 1921 р.** між Росією та Польщею **Західна Волинь і Східна Галичина передавались під управління Польщі. Остаточо ці території закріпило за Польщею рішення Ради послів Антанти 14 березня 1923 р.**

Формально ці документи передбачали надання Східній Галичині автономії. Однак тут встановлюється режим терору і насилля. Уряд Польщі іменував ці землі Польща «Б» («А» - етнічні польські землі) і утворив тут 5 воєводств – Волинське, Поліське, Львівське, Тернопільське і Станіславське, на чолі з необмеженим у владі воєводою, якого призначав президент.

Політика польської влади визначалася, перш за все, намаганням колонізації українців. Однак певний **рівень автономного управління в Західній Україні польська влада змушена була передбачити. Це було зроблено законом про воєводське самоврядування, схвалене сеймом 26 вересня 1922 р.**

Закон про воєводське самоврядування передбачав створення у воєводствах **законодавчих сеймиків.** Виконавчими органами сеймиків мали стати **виділи (комітети).**

До компетенції сеймиків та їх виконавчих комітетів належав **нагляд над адміністрацією нижчих органів самоврядування, шкільної справи, віросповідання та інші.** На практиці окремі статті про воєводське самоврядування виявилися лише деклараціями. Взагалі закон про воєводське самоврядування і автономію Українців у дію так і вступив.

Законом від **31 липня 1924 р.** українська мова вилучається з використання у всіх державних і самоврядних органах та установах Галичини. Законом від **23 березня 1933 р.** скасовувалися всі права, що їх мали самостійні сільські громади, а їх функції передавались волосним громадам.

Поступово найпомітнішим чинником у політичному житті Західної України став **український націоналізм.** Ще у **1920 р.** головним осередком націоналістичного підпілля

стала **Українська військова організація (УВО)**, що об'єднувала колишніх вояків УНР. Очолив УВО колишній командир Січових стрільців, полковник **Є. Коновалець**.

Із середини 20-х років керівники УВО напружено працювали в напрямку консолідації всіх націоналістичних сил. Внаслідок цього у **Відні 27 січня – 3-го лютого 1929 р. відбувся I Конгрес українських націоналістів**. На ньому було проголошено створення **Організації українських націоналістів (ОУН)**. Вона розгорнула боротьбу за самостійність і соборність України. **Головою Проводу українських націоналістів було обрано Є. Коновальця**.

Результатом участі українських політичних сил у виборах до сейму Польщі стало створення з українських послів сейму **Української парламентської репрезентації (УПР)**.

Північну Буковину та Південну Бессарабію анексував румунський король у грудні 1918 р. **Севрським мирним договором 1920 р. Антанта закріпила ці землі у складі Румунії**. Становище українців тут було нестерпнішим, аніж у Польщі. З перших днів загарбання українських земель **румунська влада щодо місцевого населення здійснювала політику жорстокого тиску, тотальної румунізації, вдаючись до відкритих насильницьких дій**.

Так, з **1919 по 1928 р. на території Буковини зберігався воєнний стан**. Місцевих українців проголосили тут «українізованими румунами».

В кінці 20-х спостерігається поживлення українського суспільно-політичного життя. У 1927 р. було створено **Українську національну партію (УНП)**, яка намагалася захистити інтереси українців та їх права, зберігаючи лояльність до Румунії. У **лютому 1938 р.** в Румунії встановлено фашистську диктатуру генерала Антонеску, який очолив уряд.

Становище українського населення Закарпаття, що в **листопаді 1918 р. добровільно ввійшло до складу Чехословаччини** було значно кращим, ніж у Польщі та Румунії. Чехословацька республіка намагалася здійснювати **ліберальну, зважену політику** щодо національних меншин.

Найпомітнішою у країні українською політичною силою були **українофіли**.

Авторитетним лідером українофілів був **А. Волошин**, який очолював **Християнську партію**. Українофільська течія обстоювала ідею єдності закарпатських українців з усім українським народом.

Офіційно Закарпатська Україна називалася **Підкарпатська Русь і мала крайову конституцію – Генеральний статут**.

У 1938 р. політична ситуація на Закарпатті кардинально змінюється. Після підписання Мюнхенської угоди починається процес розпаду Чехословацької республіки.

На початку жовтня **1938 р.** Німеччина зайняла передану їй за Мюнхенською угодою Судетську область і змусила уряд Чехословаччини визнати автономію Словаччини. Скориставшись цим лідером українофілів і русофілів звернулись до Праги за спільною вимогою надати автономію краю.

Празький уряд визнав автономію краю і затвердив першу автономну адміністрацію – автономний уряд на чолі з А. Бродієм, якого невдовзі замінив А. Волошин. **(26.10.38)**

27 листопада 1938 р. уряд Чехословаччини прийняв Закон **«Про Конституцію Карпатської України»**, на підставі якого краєм мав керувати сейм.

Держава Карпато-Україна (так почали називати Закарпаття) розбудовувалась в дуже тяжких умовах, під тиском зовнішньополітичних обставин.

2 листопада 1938 р. відбувся так званий **Віденський арбітраж**. Згідно з його рішенням Угорщина одержала найбагатшу частину Закарпаття з містами Ужгород, Мукачеве і Берегове (в цих містах переважало угорське населення). Столицю Карпато-України перенесено у м. Хуст.

Українофіли почали будувати державу на урізаній території. Адміністрація, система освіти і видавничі справи переводилися на українську мову. Створювалися збройні сили, які налічували 5 тис. бійців. Курс А. Волошина на утвердження державності дістав схвалення у населення краю. **На виборах до регіонального парламенту коаліція українських партій отримала переважну більшість голосів. 14 березня 1939 р. А. Волошин проголосив самостійність і сформував тимчасовий уряд.**

15 березня 1939 р. сейм обрав **А. Волошина** президентом і прийняв **закон про незалежність Карпатської України, визначив державну мову, прапор і гімн.**

За два дні до проголошення незалежності Карпатської України за домовленістю з Угорщиною Гітлер дав згоду на захоплення нею всієї території Закарпаття.

15 березня угорські війська рушили на не окуповану частину Закарпаття і після запеклих боїв вдерлися до Хуста.

Новостворена держава українського народу припинила своє існування.

Проголошення Карпатської України мало велике значення. Цей факт виявив непереможне прагнення українського народу до створення власної національної держави.

-2-

Друга світова війна почалася **1 вересня 1939 р.** з нападу фашистської Німеччини на Польщу, до якої входили і західноукраїнські землі, що становили 35% території і 30% населення Польської держави.

17 вересня 1939 р., коли німецькі війська підходили до Бреста й Львова, Червона Армія перейшла кордон, щоб, як пояснювала радянська пропаганда «подати руку допомоги своїм братам – українцям і білорусам».

Протягом 12 днів, не зустрічаючи опору, радянські війська зайняли територію Західної Волині і Східної Галичини.

Тепер достовірно відомо, що ця акція відбулася у відповідності з таємними додатковим протоколом до Договору про ненапад між Радянським Союзом та Німеччиною від 23 серпня 1939 р. (пакт Молотова – Ріббентропа).

Зокрема у п. 2 передбачалося, що «у випадку територіальних і політичних перетворень на територіях, що належать Польській державі, **сфера впливу Німеччини та СРСР** будуть розмежовані приблизно по лінії річок Нарев–Вісла–Сян». Проте пізніше радянсько-німецький договір від **28 вересня 1939 р.** установив нову лінію кордону між СРСР та Німеччиною вздовж Сяну та Бугу.

-3-

Населення Західної України, яке впродовж століть боролось проти національного й соціального поневолення, із задоволенням сприйняло визволення з-під польської влади. Ще до приходу радянських військ у містах і селах створювалися **ревкоми**, які роззброювали поліцію й жандармерію і брали на себе владні функції. Пізніше, за підтримки політорганів Червоної Армії на їхній основі були обрані тимчасові управління міст і повітів, та селянські комітети.

У засобах масової інформації було опубліковано Положення про вибори до Українських Народних Зборів Західної України.

Згідно з ним 22 жовтня 1939 р. відбулися вибори до Народних Зборів на основі загального, рівного, прямого виборчого права при таємному голосуванні (Всього обрано 1484 депутатів).

26-28 жовтня 1939 р. відбулося засідання **Народних Зборів Західної України.** У прийнятій Декларації зазначалося, що «Віднині вся влада в Західній Україні належить трудящим міста й села в особі **Рад депутатів трудящих**». Також було прийнято рішення про конфіскацію поміщицьких, монастирських земель та земель великих державних урядовців, націоналізацію банків і великої промисловості.

Народні Збори звернулися до Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР із проханням «прийняти Західну Україну до складу СРСР, включити Західну Україну до складу УРСР і тим з'єднати український народ у єдиній державі».

Це прохання **1 листопада 1939 р.** було задоволене Верховною Радою СРСР і відповідно – **15 листопада 1939 р.** Верховною Радою УРСР. У грудні 1939 р. було створено Волинську, Дрогобицьку, Львівську, Станіславську і Тернопільську області, а наприкінці січня - початку лютого 1940 р. – 202 сільських та 4 міських (у Львові) райони.

Процес формування представницьких органів влади завершився проведенням виборів до місцевих Рад у грудні 1940 р.

Згідно з наказом Наркомюсту УРСР від 26 грудня 1939 р. розпочалася робота обласних управлінь юстиції, обласних і народних судів у західних областях.

Також були призначені прокурори, створені органи міліції, державного нотаріату, сформовані колегії адвокатів.

Переділ сфер впливу, спричинений Другою світовою війною, відбувся і у королівській Румунії.

Спираючись на таємний договір із Німеччиною, **27 червня 1940 р.** СРСР ультимативно запропонував Румунії звільнити Бессарабію та Північну Буковину. **30 червня 1940 р.** Червона Армія повністю зайняла ці території.

2 серпня 1940 р. Верховна Рада СРСР, задовольнивши прохання делегації трудящих Бессарабії та Північної Буковини, прийняла Закон «Про включення північної частини Буковини окремих повітів Бессарабії до складу СРСР». **7 серпня** Верховна Рада УРСР прийняла їх до свого складу. **Із складу України було вилучено Молдавську АРСР і приєднано до новоствореної Молдавської РСР.** Закарпаття увійшло до складу України **26 листопада 1944 р.**, коли Перший з'їзд народних комітетів Закарпатської України, проведений після визволення краю від угорських окупантів, ухвалив «Маніфест про возз'єднання з УРСР» тут утворено Закарпатську область.

Отже, в ході Другої світової війни вперше в історії всі українські землі об'єдналися в одній державі.

-4-

На українських землях, що увійшли до складу СРСР проводилася націоналізація землі, банків, промислових і торгових підприємств, залізничного і водного транспорту та засобів зв'язку. Була ліквідована приватна власність на засоби виробництва.

Значні економічні та соціальні перетворення **принесли західним українським певні поліпшення. Багато було зроблено для українізації та зміцнення освітніх заходів.** Українська мова стала мовою викладання у західноукраїнських школах і вузах. **Значно поліпшилося медичне обслуговування населення, яке тепер здійснювалося безкоштовно. Мало імуцим безплатно надавалося житло. Водночас відбувалася руйнація створеної західними українцями політичної, соціально-економічної, культурної інфраструктури. Застосовувалися командно-адміністративні методи роботи, нехтувалися місцеві звичаї й традиції.** Заборонялися усі українські політичні партії, закрито товариство «Просвіта».

У 1940 р. розпочалася форсована, колективізація, зазнала гоніння і церква. Проводилися репресивні заходи. Застосовувалася депортація. За 1939-1941 рр. було репресовано близько 10% населення Західної України.

Отже, перше, нетривале знайомство західних українців зі сталінською радянською системою **виявилася переважно негативним.** Однак об'єднання всіх українських земель було важливою подією на шляху соборності України.